

INTELECTUALII ÎN CAPCANA CEAUȘISMULUI SAU ÎNFIINȚAREA ACADEMIEI DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE

COSMIN POPA*

ABSTRACT

ROMANIAN INTELLIGENTSIA CAUGHT IN THE TRAP OF CEAUȘESCU'S REGIME. THE FOUNDATION OF THE SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES ACADEMY

At the beginning of the year 1970 the establishment of the Academy for Social Sciences, subordinated to the CC of PCR, undoubtedly represented a symptom of the turn of the communist regime in Romania to a conservative line. This also obviously made manifest the party leader's desire to reinstitute the ideological primacy in the social sciences. It is equally true that such an interpretation does not describe the entire structural process which stood behind the event and neither does it cover all its nuances. The association of genuine scientists with political commissars (Romanian: politrucii) infiltrated in the academic world, as well as the initial motivations of the decision, reveal the truth that the creation of this event has motivations which are more profound than those pertaining to a simple subordination of some scientific fields to the party line.

Keywords: Ceaușescu, ideology, Social and Political Sciences Academy, propaganda.

INTRODUCERE

O privire mai atentă a schimbărilor survenite în majoritatea țărilor comuniste în această perioadă, în primul rând în URSS, îndreptățește afirmația că, cel puțin în prima parte a sa, așa-numitul „îngheț” brejnevist a constituit o perioadă marcată de dinamism. Dincolo de episoadele de criză politică, așa cum a fost cel din 1968 din Cehoslovacia, anii în cauză consemnează stabilizarea mediului internațional în care evoluau statele comuniste. Relativul avânt economic, capabil să furnizeze o

* „Nicolae Iorga” Institute of History, Bucharest, Romania; e-mail: pccsmn@yahoo.com.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXVIII, nr. 1–2, p. 15–33, București, 2017

Creative Commons License
Attribution-NonCommercial CC BY-ND

bunăstare limitată, a fost datorat, în egală măsură, schimbării de accente din politica economică a statelor comuniste, dar mai ales influxului limitat de tehnologie occidentală, petrecut ca urmare a deschiderii politice¹. O atare situație a permis regimurilor comuniste să lărgescă suprafața de contact cu societatea², fapt care a atras după sine o scădere a ponderii elementului coercitiv în setul de măsuri și mijloace de guvernare. În astfel de condiții, componenta ideologică a sistemului, văzută ca modalitate de „sudare” a partidului cu societatea, a fost beneficiara unei atenții deosebite din partea liderilor partidelor comuniste. Pe lângă extinderea aparatelor ideologice în mai toate țările comuniste, a avut loc o rafinare a mesajelor propagandistice, în scopul atragerii pe orbita partidului a unor categorii sociale consolidate de a doua industrializare comunistă, precum tineretul studios și intelectualitatea. Coerciția pură își epuizase resursele. Pentru participarea întregii societăți la efortul de modernizare era nevoie de instituții și de metode noi, capabile să mențină subordonarea întregului corp social față de partid, dar să și răspundă complexității funcționale impuse de procesele adaptării comunismului la o lume în schimbare.

DRUMUL CĂTRE ȘTIINȚA DE PARTID ȘI DE STAT

Consolidarea puterii lui Nicolae Ceaușescu, pe baza unei „tehnologii” inaugurate de predecesorul său³, a însemnat nu numai continuarea politicii de derusificare, ci și, mai ales, elaborarea unei forme de comunism românesc, a cărei complexitate teoretică, dar numai pentru început, depășea simpla afirmare a intereselor naționale. Sfârșitul anilor '60 a reprezentat, în viziunea lui Ceaușescu, și momentul în care se puteau contabiliza succesele eforturilor în relația cu intelectualitatea. Era timpul ca partidul să se deschidă către intelectualitate, de vreme ce ponderea comuniștilor în intelectualitatea noii României o depășea cu mult pe aceea a specialiștilor „burghezi” trecuți de partea partidului. Într-un discurs ținut cu ocazia unei consfătuiri a cadrelor din educație și cercetare, în septembrie 1969, menit să detalieze și să rafineze mesajele lansate de Ceaușescu însuși de la tribuna

¹ Vezi Vladislav M. Zubok, *Neudavşaiasia imperia, Sovetskii Soiuz v Holodnoi Voine ot Stalina do Gorbaceva*, Moscova, ROSSPEN, 2011.

² Cu privire la formele și modalitățile de mimare a contactului dintre partid și societate, la care se adaugă un tablou relevant al importanței genului epistolar în reglarea relațiilor la vârful ierarhiei de partid, vezi Mioara Anton, Laurențiu Constantiniu (editori), *Guvernanți și guvernați. Scrisori către putere 1945–1965*, IICCMER, Iași, Editura Polirom, 2013.

³ În cazul românesc, iluzia destalinizării a fost transformată de Gh. Gheorghiu-Dej în metodă de acumulare a puterii, în dauna potențialilor concurenți, regimul fiind îndeajuns de abil ca să evite apariția unor dezbateri largi cu privire la „efectele cultului personalității”. Vezi pe larg Dan Cătănuș, *A doua destalinizare, Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, București, Editura Vremea, 2005. Lucrarea, pe lângă studiul introductiv extrem de dens, reproduce o serie de documente relevante, care deslușesc în detaliu mecanismul de câștigare a puterii absolute de către liderul PCR în anii 1961–1962.

Congresului al X-lea al PCR, Paul Niculescu-Mizil arăta că dihotomia „intelectualitate nouă” vs. „intelectualitate veche” este depășită. România avea acum, arăta el, o intelectualitate „sudată”, provenită în majoritate din rândurile poporului, formată în spiritul concepției marxiste despre lume, „care urmează și înfăptuiește politica noastră”⁴. Era ceea ce afirmase și Ceaușescu, cu doar o lună înainte, de la tribuna Congresului al X-lea, când spunea că economiștii, filosofii, sociologii, istoricii și juriștii trebuie să producă cercetări „cu adevărat științifice”, care să ofere sprijin pentru soluționarea problemelor concrete⁵. Convins de viabilitatea economică a comunismului, într-o manieră asemănătoare celei a fostului lider sovietic, N.S. Hrușciiov, Ceaușescu intuia și el necesitatea creșterii dozei de profesionalism în rândurile nomenclaturii de partid. De aceea, știința era necesară doar în măsura în care se făcea utilă deciziei politice, susținând-o cu argumente de ordin tehnic. Un atare transfer de expertiză, care să ducă la profesionalizarea deciziei politice, putea fi realizat rapid, mai întâi de toate prin includerea acestei categorii în structuri coordonate direct de partid. De aceea, în continuarea patronului său, Paul Niculescu-Mizil cerea specialiștilor din științele sociale, să aibă o activitate „mai rodnică, mai îndrăzneță, de cercetare propriu-zisă, care să se finalizeze în materiale, în concluzii care... să ajute organele de conducere... în soluționarea problemelor respective”⁶.

Astfel de intervenții teoretice ale liderilor partidului erau rezultatul unei intense reflecții în interiorul aparatului de propagandă, prin care se dorea construcția unui nou sistem de interacțiune între partid și intelectualitatea de tip nou. Criza din Cehoslovacia și revolta studenților din Paris, din cauza căreia președintele De Gaulle și-a scurtat vizita la București, îl aduseseră pe Ceaușescu în proximitatea unei forțe sociale cu potențial crescut de risc pentru orice regim politic autoritar – intelectualitatea cu predispoziții către militantism. Aflat la început de drum, în plin proces de câștigare a sprijinului general, Ceaușescu dorea să-și asigure atât loialitatea acestui strat dinamic, cât, mai ales, să preîntâmpine ieșirea sa de sub influența propagandei oficiale, proces care l-ar fi putut aduce în coliziune cu regimul, așa cum s-a întâmplat în Ungaria, Cehoslovacia sau Polonia. Un raport de evaluare, înaintat Comisiei de Propagandă și Agitație a CC al PCR, după Consfătuirea cadrelor didactice de științe sociale din învățământul superior, organizată la mijlocul lunii februarie a anului 1969, arăta că, în urma evenimentelor internaționale, o parte a tineretului studios „și-a zdruncinat încrederea” în anumite

⁴ Arhivele Naționale ale României (mai departe ANR), *Fond CC al PCR, Propagandă și Agitație*, d. 26/1969, f. 31.

⁵ *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6–12 august 1969. Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea PCR în perioada dintre Congresul al IX-lea și Congresul al X-lea și sarcinile de viitor ale partidului, raportor tovarășul Nicolae Ceaușescu*, București, Editura Politică, 1969, p. 72.

⁶ ANR, Fond CC al PCR, Agitație și Propagandă, d. 26/1969, f. 43.

principii ale marxismului⁷. Autorii constatau atât o creștere a interesului pentru curentele filosofice nemarkxiste, cât și o „recrudescență” a concepțiilor religioase. Pericolul resimțit de partid dinspre tineretul studios i-a determinat pe liderii acestuia să genereze o dezbatere cu privire la sistemul științelor sociale din România, cu scopul de a găsi cele mai bune modalități de reformare a acestuia. „Reforma” era menită să crească, întâi de toate, atractivitatea propagandei oficiale, incluzând în aceasta o serie de rudimente științifice.

Cel cărui Nicolae Ceaușescu i-a încredințat rolul de „creier” al reformei a fost Miron Constantinescu, proaspăt numit ministru al învățământului. Revenit, prin voința lui Ceaușescu, din neantul politic, Miron Constantinescu s-a aruncat în vâltoarea reformatoare a regimului cu entuziasmul tipic al liderilor comuniști reabilitați. Jucând abil rolul intelectualului de partid, Constantinescu patrona aproape toate reuniunile de profil, căutând să impulsioneze dezbaterile. Scleroza la care erau predispușe științele sociale într-un regim marxist-leninist trebuia mai întâi diagnosticată, apoi vindecată. Ceea ce încercau să facă Miron Constantinescu, Leonte Răutu, N.N. Constantinescu sau Radu Florian era un soi de modernizare a propagandei de partid, astfel încât mințile tinerilor și ale intelectualității să nu fie ocupate de idei străine regimului sau chiar potrivnice acestuia.

Radiografia sistemului de predare-cercetare a marxism-leninismului, întreprinsă la mijlocul anului 1969 de către Comisia de Propagandă a CC al PCR, arăta că eficiența activității de propagandă era departe de ceea ce se stabilise la Plenara CC al PCR din aprilie 1968, dedicată problemelor învățământului⁸. „Sarcina” principală trasată de Plenară, cu efecte dramatice pe termen lung, era tratarea tuturor științelor sociale într-o cheie unică, prin intermediul căreia se dorea reconcilierea, până la identificare, a ideologiei cu știința. În consecință, catedrele de științe sociale aveau să devină „principalele centre ideologice de un înalt nivel științific, forțe din cele mai active ale întregii vieți politice și ideologice din instituție”⁹.

Inițial, miza principală, transformarea în propaganda de tip nou a științelor sociale, o adevărată capcană întinsă intelectualității umaniste, nu a fost sesizată de cei implicați în proces. Obișnuiți cu regulile jocului, statornicite în ultima perioadă a lui Gheorghiu-Dej, intelectualii erau convinși că apartenența la partid și recunoașterea formală a priorității marxism-leninismului le erau de ajuns pentru a fi considerați de încredere de către regim.

Controlul politic asupra științei instituționalizate rămânea deplin, chiar dacă împropiata atmosferă intelectuală prin „recuperări critice” sau importuri mai noi dădeau senzația unei liberalizări. Mai mult, liderii partidului mascau asaltul asupra științei printr-un abil discurs, care vorbea despre necesitatea creșterii gradului de profesionalizare a responsabililor politici și o mai eficientă cheltuire a

⁷ Idem, d. 14/1969, f. 2.

⁸ *Plenara CC al PCR din 22–25 aprilie 1968*, București, Editura Politică, 1968.

⁹ ANR, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație*, d. 14/1969, f. 39.

resurselor. Astfel de obiective, pe bună dreptate, presupuneau inevitabil și noi forme de organizare.

În 1966, cu ocazia demarării pregătirilor pentru sărbătorirea centenarului Academiei RSR, liderul partidului a solicitat noului președinte al forului, Miron Nicolescu, un material de sinteză din care să reiasă organizarea Academiei, structura de vârstă, apartenența instituțională și sfera de competență a fiecărui membru, împreună cu propunerea de organizare a ceremoniilor. Discutarea propunerii Academiei în Prezidiul Permanent al CC al PCR a arătat că Ceaușescu avea deja formată convingerea că Academia nu mai poate asigura cadrul de organizare a științei și cercetării într-un mod modern. Ceea ce știa era că, așa cum îi plăcea să spună, „lucrurile nu mai pot merge așa”, dar nu-i era încă limpede cum trebuie să meargă. Cert este că a amendat serios propunerea Academiei. Prevăzând pericolul, șefii Academiei încercaseră o stratagemă transparentă de captare a bunăvoinței liderului, prin includerea Elenei Ceaușescu, director al Institutului de Cercetări Chimice, în Comitetul Național pentru sărbătorirea centenarului, pe onoranta poziție cu numărul șapte. Nici încercarea de măgulire a imensului orgoliu al lui Ceaușescu nu a dat roade. Deși a fost „convins” de apropiată să accepte președinția onorifică a Comitetului pentru festivități, secretarul general l-a înștiințat pe președintele Academiei RSR că după ceremonii va urma o „discuție serioasă” despre reforma forului. Până atunci, Ceaușescu s-a mulțumit să trimită doar o săgeată către „nemuritori”, anunțându-i că Academia trebuie să redevină un for de consacrare, iar institutele de cercetare să treacă în subordinea diverselor ministere de profil¹⁰.

Pe lângă controalele brigăzilor de partid în institutele Academiei, un prim efect al atenției pe care partidul o acorda cercetării umaniste a fost înființarea, în 1968, în cadrul Ministerului Învățământului, a Comisiei de coordonare a activităților științifice¹¹. Împărțit pe grupe de lucru, noul organism avea rolul teoretic de a centraliza și optimiza cercetarea de profil din cadrul universităților și institutelor¹². Nemodificarea listei de atribuții a celorlalte organisme de administrație și control a făcut doar ca decizia să complice o schemă birocratică deja greoaie, fără să aducă un plus de coerență.

Devenea din ce în ce mai evidentă percepția conducerii partidului, potrivit căreia Academia RSR este o formă depășită de organizare a cercetării, care nu face decât să obtureze atât de necesarul contact al activității cu societatea. Influenții șefi ai Academiei RSR, altădată aflați în grațiile depline ale conducerii¹³, mai ales în a doua parte a conducerii lui Gheorghiu-Dej, observaseră deja o scădere a

¹⁰ Idem, dosar 97/1966, f. 3.

¹¹ Idem, d. 14/1969, f. 48.

¹² Ibidem.

¹³ Vezi pe larg: Cristian Vasile, *Literatura și artele în România comunistă, 1948–1953*, Humanitas, 2010. Lucrarea este o frescă a relațiilor dintre intelectualitatea umanistă și partid în perioada stalinismului târziu românesc.

importanței politice a Academiei, care se traducea printr-o alocare mai parcimonioasă a resurselor financiare. Era tocmai ceea ce acuza Emil Condurachi, într-un raport înaintat Consiliului Național al Cercetării Științifice (CNCS), de fapt lui N. Ceaușescu, în martie 1967, atunci când arăta că în ultima vreme resursele financiare alocate institutelor de cercetări arheologice din București, Iași și Cluj s-au diminuat considerabil, în favoarea muzeelor de istorie regionale și raionale¹⁴. Într-o notă informativă a CNCS, din valul de materiale ocazionat de memoriul lui Condurachi, se deplângea tripla coordonare a săpăturilor arheologice. Incapacitatea Academiei RSR, a Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă și a sfaturilor raionale și orașenești de a aloca cele trei bugete pentru săpături potrivit unor priorități, „duce”, se arăta în material, „la fărâmițarea cercetărilor, la minimalizarea unor lucrări de primă importanță”¹⁵. Ca urmare, se propunea înființarea unei comisii comune, care să funcționeze pe lângă Academie, formată din reprezentanți ai acesteia, ai CNCS și ai sfaturilor populare. Nou-înființatul organism urma să stabilească alocarea resurselor financiare în funcție de priorități, rezultând astfel o listă care urma să fie trimisă spre aprobare Comisiei ideologice a CC al PCR și Comisiei a XI-a a CNCS¹⁶.

Tema consolidării instituțiilor de cercetare într-o structură centrală a fost ridicată din nou de Nicolae Ceaușescu, în cadrul unei întâlniri cu oamenii de știință, organizată de CC al PCR la sfârșitul lui decembrie 1968. Într-o formă aproape cordială, dată fiind apropierea sfârșitului de an, secretarul general a laudat institutele tehnice din Secția a VII-a a CNCS, pentru faptul că au luat hotărârea de a pune în comun o serie de resurse umane și materiale, criticând în schimb Academia RSR pentru faptul că „se mișcă prea încet”¹⁷. Ceaușescu și-a concentrat discursul critic asupra Academiei, învinuindu-l pe „tovarășul președinte” că tolerează risipa de resurse și de eforturi în diverse domenii.

La momentul Congresului al X-lea, în vara lui 1969, nu se conturase în amănunt modul concret în care avea să aibă loc centralizarea capacităților de cercetare din diverse domenii, cu atât mai mult în acela al științelor sociale. Era clar doar că nu avea să se petreacă sub umbrela Academiei RSR și că la baza noului mod de lucru avea să stea principiul autofinanțării parțiale a cercetărilor, văzut ca pârghie esențială pentru creșterea impactului imediat al acestora. Într-un material analitic consacrat cercetării economice, din octombrie 1968, întocmit „la indicația Secretariatului CC al PCR”, se propunea reforma instituțională a sistemului științelor economice. În vederea creșterii eficienței și a aplicabilității cercetărilor de profil, autorii pledau pentru coordonarea „lucrărilor cu caracter ideologic” direct de către Comisia Ideologică (CI) a CC al PCR¹⁸.

¹⁴ ANR, *Academia de Științe Sociale și Politice* (mai departe ASSP), *Istorie-Arheologie*, d. 2/1967, f. 3.

¹⁵ *Ibidem*, f. 13.

¹⁶ *Ibidem*, f. 14.

¹⁷ *Idem*, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație*, d. 27/1968, f. 14.

¹⁸ *Idem*, d. 23/1968, f. 15.

Resemnați în fața iminenței transformărilor care aveau să urmeze, la începutul verii anului 1969, cu puțin înainte de Congres, intelectualii umaniști se declarau gata să răspundă chemării partidului. Într-o informare a Comisiei de Propagandă și Agitație, cu privire la dezbaterile din institutele de științe sociale ale Academiei și din universități, pe marginea proiectelor de rapoarte la congres, se arăta că adunările extraordinare de partid au exprimat adevărată adieziune la propunerile partidului cu privire la organizarea și perfecționarea activității de cercetare¹⁹. Structura materialului sugera clar ordinea priorităților partidului. Pe primul loc se afla economia, urmau istoria, sociologia, filosofia, literatura ocupând un loc aparte, ca urmare a absenței unui set clar de indicații organizatorice și de conținut.

Pe tot parcursul anului 1969, „forurile superioare de partid” au pregătit transformările instituționale din științele sociale. Legea nr. 28 din 1969, cu privire la organizarea cercetării științifice din România, dar și Legea nr. 6/1969²⁰, privitoare la statutul personalului didactic, stipulau faptul că întreaga activitate de cercetare științifică și didactică se desfășoară „conform directivelor partidului”, fiind orientată către domeniile „cu rol hotărâtor în dezvoltarea economiei și a culturii”²¹. O atare lege, așa cum era cea dedicată cercetării științifice, din care reieșea clar doar faptul că partidul decide direcțiile de cercetare și că unitățile de profil vor trece la principiile economice de funcționare, în baza unor contracte încheiate cu beneficiarii direcți ai produsului lor, deschidea un spațiu nelimitat freneziei organizaționale de care dădea deja dovadă Ceaușescu.

Cuprins de entuziasmul reformării statului, măcinat de dorința de a-și pune amprenta personală asupra națiunii și convins că este un lider vizionar, Ceaușescu a creat rapid o suprastructură de instituții cu rol reprezentativ și de coordonare, pe care și-o dorea, în egală măsură, eficientă și ieftină. Mania centralelor și a consiliilor a cuprins rapid întreaga țară, Ceaușescu fiind convins că va reuși să-și atingă toate obiectivele printr-o astfel de politică. Credea că interpunerea unei birocrății suplimentare, care-l să-l reprezinte exclusiv pe el, între ministere și unități, îi va pune la dispoziție un „braț” ferm, de natură să-i aplice viziunea, consolidându-i totodată puterea personală. Pe lângă deja clasicul stat-partid comunist, în toate domeniile se țesea cu repeziciune statul liderului național de tip nou. Esența noului tip de stat consta în crearea unor legături directe între partid, societate, economie, știință, educație și conducător, care să le completeze pe cele clasice. Din ecuația Ceaușescu-România socialistă era astfel exclus orice filtru autonom și orice intermediar.

Presiunea ideologică exercitată asupra tuturor domeniilor de creație a crescut simțitor, ajungându-se, în cele din urmă, la dizolvarea intelectualității umane într-o mișcare de masă, ce se dorea punctul de plecare pentru o societate socialistă românească sofisticată.

¹⁹ Idem, d. 14/1969, f. 18.

²⁰ Idem, *Fond ASSP, Istorie-Arheologie*, d. 22/1969, f. 23–70.

²¹ *Ibidem*, f. 64–78.

Intenția lui Ceaușescu de a transcende limitele organizaționale ale comunismului este vădită și de o serie de alte inițiative instituționale. Frontul Unității Socialiste, format în septembrie 1968²², inspirat din experiența iugoslavă, era menit să organizeze societatea în detașamente de sprijin pentru lider. Frontul, care reunea sub patronajul său toate formele de organizare a societății, începând cu partidul și sindicatele și sfârșind cu uniunile de creație²³, arată dorința lui Ceaușescu de a nu lăsa nicio zonă în afara efortului său de construcție. FUS se dorea expresia democrației socialiste directe, punându-l pe lider în contact nemijlocit cu societatea. Partidul își pierdea astfel rolul de cureauă unică de transmisie între societate și lider, în locul său fiind imaginată o construcție mai generoasă, neconstrânsă nici măcar de apartenența la partid. Două erau elementele de coeziune ale noului sistem de conducere a societății: credința față de lider și ideologia oficială. Liderul trebuia adulat de toți membrii societății, indiferent de poziția ocupată, iar ideologia oficială, socialistă în formă, dar românească în conținut, trebuia împărtășită atât de cei din partid, cât și de aceia din afara sa. De altfel, chiar Ceaușescu sugera această cheie de interpretare a înființării FUS, atunci când în cuvântarea inaugurală afirma că apariția noului organism era menită să marcheze „noua etapă în întărirea moral-politică a unității poporului”, în dezvoltarea „democrației socialiste”, o „formă superioară” a voinței de muncă și de luptă a românilor²⁴. Partidul comunist era amintit de abia în a doua parte a discursului cu pricina, participarea sa la FUS fiind o „necesitate obiectivă”, dictată de nevoia de implicare a tuturor organizațiilor „obștești și de masă” în noua construcție politică²⁵.

În toamna anului 1969, Ceaușescu ajunsese deja la o idee clară despre cum trebuie reorganizate științele sociale, pentru a putea sluji mai bine partidul. Noua viziune a luat forma unui material elaborat de Secția de Propagandă și Agitație a CC, în care se arăta că cercetarea științifică din domeniu „a rămas în urmă”, iar astfel se reducea aportul științelor sociale la „activitatea ideologică, teoretică și practică” din România.²⁶ Economia, istoria, filosofia, sociologia și critica literară erau acuzate că nu oferă suficient suport de specialitate liderilor politici, că au „slăbit pozițiile critice” cu privire la creațiile intelectuale de dinainte de 23 August 1944, că nu acoperă noi domenii de cercetare și că nu au fost capabile să elaboreze lucrări generale de sinteză, care să reprezinte repere incontestabile în domeniu²⁷. Explicația pentru o asemenea stare de lucruri rezida în absența unui organism coordonator, a unui plan de perspectivă menit pregătirii cadrelor și stabilirii unor legături nemijlocite cu societatea. Preambulul materialului era și un atac la adresa

²² Idem, *Fond CC al PCR, Secția Cancelarie*, d.151/1968, f. 1–2.

²³ Idem, d. 167/1968, f. 4–5.

²⁴ ANR, *Fond CC al PCR, Secția Organizatorică*, d. 79/1968, f. 2–3.

²⁵ Ibidem, f. 4.

²⁶ Idem, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație*, d. 14/1969, f. 23–24.

²⁷ Ibidem, 24–25.

„bonzilor” din științele sociale, impuși de regimul Dej, pe care partidul îi acuza că, prin ocuparea tuturor pozițiilor relevante din sistem, au împiedicat formarea și dezvoltarea noilor cadre²⁸. Era o reluare, într-o formă mai puțin tăioasă, a atacului lui Ceaușescu la adresa „reputaților savanți”, care transformaseră, spunea el, institutele și catedrele universitare în „feude personale”²⁹. „Trebuie să punem capăt practicii de a transforma institutele în proprietate personală!” – arăta Ceaușescu – „[...] creăm institute pentru necesitățile societății, nu pentru uzul unor persoane! Mulți dintre dumneavoastră – sunt aici numeroși academicieni – cunosc cazuri de felul celor la care mă refer. [...] Conducerii statului și partidului îi revine obligația de a pune capăt acestei stări de lucruri, mentalității celor care se consideră proprietari de institut, atât cât trăiesc, cât și după moarte, lăsându-l moștenire. Noi am lichidat capitalismul și feudalismul în toate domeniile; trebuie să lichidăm cu hotărâre spiritul de feudă și în acest sector”³⁰.

FORUL ȘTIINȚIFIC SUPREM AL ROMÂNIEI SOCIALISTE – PARTIDUL

În ofensiva de consolidare a puterii personale, liderul miza în noua sa politică și pe presiunea exercitată de „lupii tineri” din toate domeniile, inclusiv din știință, cărora le transmitea semnalul că este permisă critica la adresa vechii „nomenclaturi” științifice. Chiar dacă nu viza înlăturarea tuturor celor instalați la conducerea unor domenii științifice în timpul lui Dej, Ceaușescu sconta sigur pe declanșarea unei curse pentru „încrederea partidului”, de natură să ușureze punerea în practică a proiectului său. Planurile erau grandioase și anunțau un adevărat „cutremur” în științele sociale. Ceaușescu hotărâse crearea Academiei de Științe Sociale, for subordonat direct CC al PCR, care urma să îndeplinească funcția unui superminister de partid al științelor sociale, în condominiu cu Ministerul Învățământului și CNCS.

Noul for nu doar coordona, dar și controla, superviza și furniza partidului expertiza decizională din toate domeniile pe care le avea în subordine. Planuri de perspectivă, planuri anuale de cercetare, planuri tematice, planuri de pregătire a cadrelor, lucrări complexe, precum tratate, monografiile mari sau enciclopedii, toate aveau să fie concepute și realizate în laboratoarele ASS. Împreună cu Ministerul Învățământului ASS concepea și veghea la realizarea planurilor naționale de învățământ și perfecționare în domeniile coordonate, organiza și „orienta” manifestările științifice interne și internaționale, precum și participarea românească la evenimente științifice în afara țării. Organizarea activității de informare științifică, procurarea și distribuția literaturii științifice, dar și execuția bugetară a

²⁸ Ibidem, f. 26.

²⁹ *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6–12 august 1969. Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român...*, p. 84.

³⁰ Ibidem.

domeniului se subordonau aceluiași organism. ASS urma să reunească toate structurile de cercetare de profil, dar și să coordoneze cercetările din structuri care rămâneau în afara autorității sale directe, așa cum erau cele din universități, din cadrul CC al PCR sau din Academia RSR.

Transferul de instituții de cercetare dinspre Academia RSR spre ASS era imens. Institutul de Economie Politică și Istoria Gândirii Economice și Centrul Național de Sociologie (a căror înființare figura în planurile imediate ale autorităților), Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Institutul de Arheologie de la București, institutele de arheologie și istorie de la Iași și Cluj, Institutul de Studii Sud-Est Europene, Centrul de Logică, Institutul de Istorie și Teorie Literară – București, Institutul de Istorie și Teoria Artei – București, centrele de științe sociale de la Cluj și Iași, precum și Centrul de Istorie, Filosofie și Istoria Artei de la Târgu-Mureș urmau să intre în componența ASS. Academiei RSR i se mai lăsau Institutul de Cercetări Juridice, Institutul de Lingvistică, Institutul de Etnografie și Folclor, Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale, Centrul de Istorie, Filologie și Folclor din Craiova, Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Filologie din Iași și Institutul de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj. Chiar și așa, toate aceste entități erau obligate să-și supună planurile de activitate aprobării ASS, care avea datoria de a iniția dezbateri cu privire la „aspectele ideologice” ale studiilor și lucrărilor³¹.

ASS era proiectat să fie forul suprem de consacrare științifico-ideologică. Organizarea internă a „creierului” partidului calchia structura Academiei RSR, fiind formată din membri plini și membri corespondenți, prevăzându-se de la început că aceștia din urmă pot proveni atât dintre membrii plini sau corespondenți ai Academiei RSR, cât și din afara acesteia. Se asigura astfel accesul în noua academie al liderilor de partid și al propagandiștilor, iar pentru ca angrenajul ceaușist să pară dinamic, calitatea de membru urma să fie reconfirmată o dată la patru ani, la propunerea partidului, dar de către Adunarea Generală și prin vot secret. Adunarea Generală era decretată drept „forul suprem”, la care urmau să participe nu doar membrii, ci și delegați ai cadrelor din structurile subordonate ASS. Conducerea executivă nominală era asigurată de un Prezidiu, format din președinte, vicepreședinți și un număr nedeterminat de academicieni, între 11 și 17, iar conducerea reală de un Birou al Prezidiului, format din președinte, vicepreședinții ASS și „alți membri ai Prezidiului”, fără ca autorii materialului să indice cum se va face selecția lor. Punctul al VI-lea al propunerii, prin care se arăta că ASS va funcționa „sub directa îndrumare a CC al PCR” era cel care dădea adevăratul sens reformei sistemului de cercetare din științele sociale. Era prevăzut ca ASS să aibă patru secții, de istorie și arheologie, de științe economice și istoria economiei, de filosofie-etică-estetică, sociologie teoretică și cercetări sociologice concrete. Materialul se încheia cu indicația de formare a unui comitet de înființare a ASS, care să elaboreze proiectul de statut și să decidă care dintre membrii

³¹ ANR, *Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație*, d. 14/1969, f. 27–31.

Academiei RSR urma să intre și în ASS. Reforma ulterioară a tuturor instituțiilor de cercetare din științele sociale, a revistelor de profil și a planurilor de activitate era lăsată pe seama ASS, aceasta urmând să elaboreze un plan detaliat în acest sens, cât mai curând posibil³².

INTELECTUALII PRESTEAZĂ UN NOU OMAGIU DE VASALITATE

În noiembrie 1969, la aproape trei luni de la Congresul al X-lea, inevitabilul avea să se producă. La Consfătuirea conducerii PCR cu oamenii de știință și cadrele didactice din domeniul științelor sociale, din 13 noiembrie, Ceaușescu avea să-i anunțe pe cei mai influenți umaniști ai României socialiste că s-a hotărât formarea Academiei de Științe Sociale³³. După un scurt și mohorât discurs de deschidere al președintelui Academiei RSR, Ceaușescu a luat cuvântul, anunțându-i pe cei prezenți că au o oră la dispoziție pentru a parcurge materialul Secției de Propagandă și Agitație. Aceasta nu înainte de a anunța ipocrit că însuși academicianul Miron Nicolescu se numără printre susținătorii noii viziuni de organizare a cercetării din științele sociale³⁴. Dat fiind timpul limitat de parcurgere a materialului, Ceaușescu a scontat, în egală măsură, pe controlul absolut pe care îl avea asupra mai-marilor breslelor, dar și pe efectul de surpriză, reducând la minimum riscul apariției unei eventuale opoziții.

Reluarea ședinței s-a făcut avându-l la prezidiu pe Nicolae Ceaușescu, care, deși a încercat neconvincător să încurajeze comentariile pe marginea materialului, a încheiat spunând că lucrurile nu mai pot continua „așa” în științele sociale³⁵. Regia fusese în prealabil bine pusă la punct. Pentru fiecare poziție a celor din lumea științifică era pregătită o declarație de susținere a noii linii. De altfel, cooptarea în structurile de consacrare tradiționale, atât a oamenilor de știință veritabili, cât și a militanților comuniști cu aprehensiuni academice, petrecută în prima etapă a comunismului, făcea foarte puțin probabilă manifestarea unui *esprit de corps* în rândul academicienilor sau al profesorilor universitari. Primul care a luat cuvântul pentru a cere completarea ASS prin formarea unei secții de științe juridice și politice a fost juristul cu stagiul îndelungat în ierarhia de partid din Cluj, Ioan Ceterechi. Academicianul clujean, Constantin Daicoviciu, familiarizat prin experiența proprie cu relația specială între istorici și putere, a susținut inițiativa partidului, afirmând printr-o butadă încâlcită că, atâta vreme cât scopurile sunt bune, mijloacele sunt „justificate”. Fără să manifeste un entuziasm deosebit pentru propunere, Daicoviciu a găsit curajul să afirme că o explicație pentru starea științelor sociale era insuficiența resurselor materiale, dar mai ales distribuția neinspirată a acestora³⁶. În privința criticilor la adresa științelor istorice, Daicoviciu

³² Ibidem, f. 31–33.

³³ Ibid., d. 29/1969, f. 2.

³⁴ Ibid., f. 3.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibidem, f. 5–6.

i-a pasat sarcina șefului Institutului de Arheologie de la București, Emil Condurachi, invocând „întâietatea” acestuia³⁷. Obișnuit cu intrigile sistemului, Condurachi nu s-a lăsat prins în capcana autocriticii, întinsă de Ceaușescu, admitând existența unor „neajunsuri” în modul în care Secția Academiei RSR conduseseră cercetarea istorică. Mai mult, acesta a găsit de cuvîntă să ridice problema absenței muzeelor din organizarea propusă, fapt care ar fi dus, arăta el, la prelungirea situației „stranii” în care se găseau monumentele istorice, ca urmare a lipsei unor coordonări centralizate a tuturor instituțiilor ce aveau competențe în domeniu. O poziție diferită a avut Mihai Berza, directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene, care, deși a admis „starea de lucruri nesatisfăcătoare”, nu a ezitat să indice cu precizie principala explicație pentru retardarea științelor sociale. Cu un curaj rar întâlnit în epocă, poate datorită relației speciale cu Securitatea³⁸, Berza a arătat că gândirea marxistă manifestă „încetineală și lipsă de capacitate creatoare”, limitându-se la a privi științele sociale prin prisma unor citate. Căutând să nu intre în conflict direct cu Ceaușescu, Berza a propus crearea unui despărțământ al Academiei, cu cinci secții de științe sociale, care să abordeze de pe poziții noi problemele semnalate în material³⁹. Respectând mecanica ședințelor de partid, unde orice opinie contrară era ferm combătută de partizanii grupului majoritar, Vasile Malinschi, economist calificat prin munca de partid, a luat imediat cuvîntul afirmând că „...problema ASS este rezolvată. În favoarea ei s-au pronunțat poporul, congresul, partidul nostru”⁴⁰. C. Ionescu-Gulian și-a manifestat și el dezacordul cu Berza, salutând formarea noii Academii, dar pe care o vedea lărgită, atât prin numărul membrilor, cât și prin adăugarea unui centru de științe politice.

Știind că nu mai poate salva mare lucru și ieșit în urmă cu câțiva ani dintr-o perioadă de mare încordare în relațiile cu puterea, academicianul Andrei Oțetea a salutat înființarea noii Academii, „atîta vreme cît Institutul rămînea ca atare”⁴¹. El a acceptat ideea unei stări de lucruri nesatisfăcătoare, dar a opinat că absența publicațiilor de specialitate și a cărților din străinătate, accesul dificil la arhive și numărul insuficient de cercetători specializați în străinătate reprezintă principalele cauze⁴². În general, reacțiile celor convocați de Ceaușescu au stat sub semnul acceptării inevitabilului, fără ca cineva să se facă remarcă prin entuziasm excesiv. Excepția a constituit-o Ladislau Banyai, fost rector al Universității Bolyai, în anii stalinismului, și fost director-adjunct al Institutului de Istorie de la București, care, fiind la curent cu percepțiile lui Ceaușescu, a numit Academia o „frână, care nu corespunde cerințelor dezvoltării științelor în țara noastră”. El a cerut desființarea „institutilor-mamut”, ca o măsură indispensabilă pentru creșterea eficienței cercetării⁴³. C.C. Giurescu, un obișnuit al culoarelor puterii, s-a mărginit la a saluta

³⁷ Ibidem, f. 6.

³⁸ Ioan Opreș, *Istoricii și Securitatea*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 519–597.

³⁹ ANR, *Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație*, d. 14/1969, f. 10–11.

⁴⁰ Ibidem, f. 12.

⁴¹ Este vorba de Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”.

⁴² Ibidem, f. 20.

⁴³ Ibidem, f. 29–30.

înființarea ASS, alăturându-se formal criticilor la adresa cercetării istorice. Clujeanul Ștefan Pascu a preferat să nu încingă mai mult spiritele, pronunțându-se pentru o „colaborare armonioasă” între Academia RSR și ASS, propunând și el adăugarea unei secții de științe politice și a unui centru de relații internaționale. În cele din urmă, președintelui Academiei, Miron Nicolescu, i-a revenit ingrata sarcină de a aproba amputarea Academiei în sunetele de trompetă ale criticilor oficiale. Pus la curent în prealabil cu materialul propus spre dezbateră, Nicolescu și-a exprimat acordul cu propunerile partidului, dar s-a lansat într-o ultimă șarjă, folosind pretextul unor intervenții anterioare. Spunând că nu împărtășește „optimismul vibrant” al lui Gulian și nici „speranțele” lui Oțetea, potrivit cărora situația cercetării se va schimba radical în urma transferului institutelor și oamenilor la noua Academie, Nicolescu și-a avertizat voalat colegii că subordonarea directă Comitetului Central va limita drastic marja de autonomie a istoricilor: „Noua conducere sprijinită direct de CC”, spunea președintele Academiei, „va înlătura dificultățile pe care le creează cercetării manifestarea personalităților prea marcante ale unor cercetători importanți”, dând drept exemplu concret discuțiile aprinse din jurul *Tratatului de Istorie a României*⁴⁴.

Trecând în revistă întreg spectrul de poziții și convins că nu există pericolul unei reacții negative vehemente, Ceaușescu a explicat celor prezenți rațiunile propunerii, specificând că materialul nu este o analiză a modului în care a funcționat Academia RSR și nici o critică a acesteia⁴⁵. Potrivit cuvintelor sale, noua instituție era menită să „introducă materialismul dialectic și istoric în toate domeniile de concepție”. O astfel de afirmație, făcută cu mult înaintea „tezelor din iulie”, arăta că Ceaușescu era relativ nesigur cu privire la tendințele din interiorul intelectualității, resimțind acut necesitatea unui control ideologic. Un prim pas în acest sens era crearea unui cadru instituțional, menit să suplinească, pentru moment, absența unei doctrine structurate. De altfel, el avea să arate că Academia eșuase în impunerea materialismului dialectic din cauza formei de organizare și absenței atribuțiilor clare în acest sens.

Ceaușescu sesizase fără îndoială importanța apelului la naționalism, după anii de complexare programatică, în concilierea românilor cu regimul. Convocarea *in corpore* a istoricilor aflați în poziții politice, care reprezentau majoritatea celor prezenți la ședința în cauză, era menită să indice rolul strategic pe care acesta urma să-l acorde istoriei în articularea doctrinei sale. Deocamdată, Ceaușescu le propunea istoricilor rolul de departament de contrapropagandă, afirmând că, deși au avut rezultate bune, au aplicat insuficient materialismul dialectic și nici nu au luat poziții ferme cu privire la „denaturările istoriei patriei noastre în diferite părți ale lumii”⁴⁶. Direcția indicată de Ceaușescu era încă neclară, secretarul general nefurnizând, cu această ocazie, interpretări personale ale unor fenomene sau evenimente istorice, însă tiparele discursului său calchiau pseudodisputele teoretice

⁴⁴ Ibidem, f. 39.

⁴⁵ Ibidem, f. 43.

⁴⁶ Ibidem, f. 44.

privitoare la istorie și filosofie din ultimii ani ai lui Stalin. În ochiul furtunii se aflau și științele economice, Ceaușescu afirmând că cercetările din institutele Academiei nu corespund ideologic și metodologic „cerințelor stringente ale societății”. Viziunea lui Ceaușescu despre filosofie lăsa însă să se întrevadă cel mai mult din contururile sistemului pe care avea să-l creeze mai târziu. Pentru lider orice manifestare intelectuală în afara dogmei nu numai că era inoportună, dar era și lipsită de fundament teoretic: „Există opinii, arăta Ceaușescu, că predarea filosofiei este una, iar predarea marxism-leninismului este alta”⁴⁷. Programul tematic părea conturat, atunci când Ceaușescu afirma că „una dintre bazele filozofiei trebuie să fie cercetarea, pe baza materialismului dialectic și istoric, a dezvoltării societății, a întregii activități”.

Având în minte exemplul lui G.F. Alexandrov⁴⁸, istoric al filosofiei occidentale, dar și funcționar în aparatul de propagandă sovietic, învinuit de însuși Stalin de „obiectivism burghez” pentru scrierile sale, Ceaușescu le-a imputat

⁴⁷ Ibidem, f. 45.

⁴⁸ Gheorghii Fiodorovici Alexandrov – filosof și funcționar superior de partid. Titularul unei cariere fulminante în ierarhia de partid sovietică în anii stalinismului. Între 1939 și 1946 a fost directorul Școlii Superioare de Partid de pe lângă CC al PCS(b), între 1940 și 1947 a îndeplinit funcția de șef al Secției de Agitație și Propagandă a CC al PCS(b). Autor al unor lucrări despre Aristotel, despre precursorii filosofiei marxiste, Marx, Engels și de istorie a filosofiei. A fost autorul primei biografii a lui Stalin, publicată în 1939, eveniment care l-a propulsat în posturi strategice ale aparatului sovietic de propagandă. Laureat al *Premiului Stalin* în 1943 și 1946, cea de a doua decernare fiind pentru lucrarea *Istoria zapadnoevropeiskoi filosofii*, apărută în 1946 și recomandată imediat ca manual pentru facultățile de științe sociale și pentru școlile de partid (G.F. Alexandrov, *Istoria zapadnoevropeiskoi filosofii*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moscova, Leningrad, 1946). Deși aflat în grațiile lui Stalin, Alexandrov a fost criticat de către un alt filosof, Zinovi Belețki, profesor al catedrei de materialism dialectic al Universității din Moscova, care i-a trimis lui Stalin o scrisoare, în care îl acuza pe Alexandrov de „obiectivism burghez” și „idealism”. Belețki nu era la prima încercare de a-l detrona pe Alexandrov din postura de filosof oficial al regimului, încercând acest lucru și în 1944, dar fără succes. „Metoda marxistă, îi scria Belețki lui Stalin, necesită capacitatea de a înțelege filosofia ca ideologie unei societăți, a unei clase, a unui stat [...] Doar printr-o astfel de expunere filosofia capătă sens și încetează să mai fie o culegere de termeni filosofici, devenind o știință partinică”. (*apud* G.S. Batâghin, I.F. Deviatko, *Delo akademika G.F. Alexandrova, Epizodî 40-h godov*, în „Celovek”, Nr 1/1993, p. 134–146). Formula propusă de Belețki, cel care avea să fie exclus din Universitate, atunci când Alexandrov a devenit ministru al culturii în perioada 1955–1961, i-a plăcut atât de mult lui Stalin, încât a cerut ca lucrării să-i fie administrată o critică publică în cadrul CC al PCS(b). Prima întâlnire organizată în scopul cerut i-a părut lui Stalin circumstanțială și lipsită de „concluzii organizatorice”, adică de urmări administrative pentru Alexandrov. Insuficienta admonestare a lui Alexandrov l-a determinat pe „Stăpân” să-i ceară lui A.A. Jdanov să organizeze, tot sub egida CC al PCS(b), o întâlnire cu reprezentanții tuturor catedrelor și institutelor de filosofie, marxism-leninism și propagandă din Uniunea Sovietică. Rezultatul a fost „discuția filosofică” din vara anului 1947, un imens seminar la care au participat peste 500 de delegați, care s-a soldat nu doar cu înlăturarea lui Aleksandrov din postul ocupat, dar mai ales cu subordonarea totală a filosofiei nevoilor propagandistice ale partidului. În cadrul evenimentului, rolul principal l-a jucat Jdanov, care în discursul ținut în fața participanților le-a cerut acestora să aplice neabătut metoda marxist-leninistă de analiză, furnizând astfel partidului, prin scrierile lor, armele ideologice atât de necesare luptei cu imperialismul și ideologia acestuia (vezi A.A. Jdanov, *Vistuplenie na diskusii po knige G.F. Alexandrova «Istoria zapadnoevropeiskoi filosofii»*, 24 iunie 1947 g., Moscova, Gospolitizdat, 1952).

cercetătorilor din domeniul filosofiei că nu s-au adresat niciodată partidului pentru a dezbate o lucrare despre problemele filosofiei românești. Mergând pe firul logic al expunerii sale, era limpede că „activitatea filosofică”, așa cum se exprima el, era menită să ajute la „înarmarea tovarășilor, a organizațiilor de tineret cu concepția filosofică materialist-dialectică”: „Indiferent de forma de organizare a științelor sociale”, arăta Ceaușescu, „materialismul dialectic și istoric trebuie să străbată ca un fir roșu cercetarea românească de profil”⁴⁹. Logica sa, la prima vedere sumară, decurgea natural din interpretarea marxist-leninistă a istoriei. Din moment ce creația intelectuală a unei perioade era expresia relațiilor sociale și de producție determinante pentru aceasta, rezulta că epoca socialistă trebuia să se reflecte fidel în toată creația timpului său. Situația incertă din domeniul științelor sociale, așa cum o percepea Ceaușescu, insuficient marcată de ideologia oficială, venea nu ca expresie a rezistenței în diverse forme, ci ca rezultat al insuficienței organizării. Conducerea științelor umaniste prin noul organism nu trebuia să fie administrativă, ci una politică, ideologică: „Dacă vreți, spunea el, un organism ideologic al CC al PCR pentru îndrumarea acestor cercetări”⁵⁰. ASS se impunea astfel ca o instituție menită să „ajute” sistemul de cercetare și de învățământ pentru a forma propagandiști competenți din punct de vedere științific, iar membrii săi trebuiau să fie, în egală măsură, propagandiști și savanți: „Dacă luăm istoricii vechi, arăta Ceaușescu, ei nu au fost numai oameni de cercetare. De exemplu, Iorga nu a fost numai cercetător, ci a fost și un bun propagandist, care a militat activ pentru cunoașterea istoriei poporului român”⁵¹.

Ceaușescu avea o serie de idei clar conturate cu privire la funcționarea Academiei CC al PCR. Instituția nu trebuia să fie un for de consacrare, ci unul „de lucru”. De aceea, el susținea că membrii trebuie aleși pe patru ani, pentru că, spunea el, „este o problemă de cointeresare și omul trebuie să se străduiască să obțină rezultate bune, nu ca astăzi în Academia RSR, unde există membri nu prea merituoși”⁵². Alegerea numelui de „academie”, în cazul noului for, ASS, a fost mai degrabă o ironie la adresa tradiționalului for, Ceaușescu recunoscând că l-a ales pentru strălucirea sa, însă își dorea ca noua instituție să funcționeze ca un institut central al științelor sociale. După înființare, noul for de partid urma să porceadă la o dezbateră serioasă cu privire la activitatea ideologică din științele sociale, pentru ca apoi să înlăture tot ceea ce nu se baza pe interpretarea marxist-leninistă.

În cele din urmă, în fața unei asistențe năucite de avalanșa de noutăți, ale căror urmări nu le intuia în totalitate, Ceaușescu a numit, fără menajamente democratice, comisia de înființare a noii academii, din care urmau să facă parte Paul Niculescu-Mizil, Dumitru Popescu, Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu.

⁴⁹ ANR, Fondul CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, d. 14/1969, f. 46.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem, f. 47.

⁵² Ibidem.

Între anunțarea deciziei de înființare a noii Academii, în noiembrie 1969, și decizia formală de constituire, în februarie 1970, a existat o perioadă de intense elaborări și discuții pe tema modului de funcționare, a componenței și a conducerii noii instituții. Expresie a dorinței supreme a lui Ceaușescu de a reuni într-o singură entitate, inițial instituțională, apoi umană, prin conceptul „omului nou”, competența profesională și loialitatea politică, ASS, căreia pe traseu i s-a adăugat și particula „politice”, a devenit astfel Academia de Științe Sociale și Politice (ASSP). Ea avea să reunească un larg spectru de personalități: politrucii afirmați în anii stalinismului, precum Emil Bodnăraș, Leonte Răutu, Miron Constantinescu, Ion Iliescu, Ladislau Banyai, Ioan Ceterechi, Valter Roman sau Alexandru Bârlădeanu, stăteau laolaltă cu intelectuali veritabili, „recuperați” de regim contra unui preț, așa cum erau Constantin Daicoviciu, Emil Condurachi, Henri H. Stahl, Mihai Berza sau Constantin Giurescu. Acestora li se adaugă cei afirmați în anii „trezirii naționale” comuniste, inegali ca valoare, dar egali ca angajament politic, precum Ștefan Ștefănescu, Emilian Dobrescu, Ion Dodu-Bălan, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Virgil Căndea sau Mihnea Gheorghiu. Judecând după componența comisiei de formare a Academiei, din care făceau parte Paul Niculescu-Mizil, Miron Constantinescu și Constantin Daicoviciu, cei trei au avut un rol crucial în selectarea membrilor și a conducerii, Ceaușescu fiind, evident, cel care a decis componența finală. Arhivele de partid și cele ale ASSP, care au fost atent selecționate înainte de a fi puse în circuitul public, nu păstrează urme ale modului în care s-a operat selecția, însă, judecând după importanța personajelor amintite, este posibil ca aceștia să fi avut o influență importantă asupra configurației finale a ASSP. Important este că partidul, prin liderii săi, a stabilit componența, conducerea, numărul și tematica secțiilor, recomandând „definitivarea” deciziilor unei comisii a ASSP, care nu s-a format niciodată.

În cele din urmă, în 18 februarie 1970, la ședința Comitetului Executiv al CC al PCR, cu un singur punct pe ordinea de zi, s-a consfințit, fără dezbateri pe fond, oficializarea deciziei de formare a Academiei. Pentru a marca hotărât rolul de incubator de idei al partidului, Ion Gheorghe Maurer, Emil Bodnăraș, Paul Niculescu-Mizil, Gheorghe Rădulescu, Janoș Fazekas, Manea Mănescu, Dumitru Popescu, Leonte Răutu, Gheorghe Stoica, Ștefan Voitec, Ion Iliescu și Carol Kiraly au fost „recomandați” să devină membri ai Academiei. În Prezidiu, ca vicepreședinți, au fost numiți Ladislau Banyai, Ion Ceterechi, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Constantin Daicoviciu, Roman Moldovan, Constantin Vlad și Ștefan Voicu. Constantin Ionescu a devenit secretarul-general al ASSP, iar Tudor Bugnariu, Mircea Malița, Alexandru Dima, Emilian Dobrescu, Ernes Gall, Karl Gollner, Constantin Ionescu-Gulian, Athanase Joja, Mircea Petrescu-Dîmbovița și Ioan Popescu-Puțuri, membrii Prezidiului. Calitatea profesională, mai mult decât variată, a șefilor de secții, făcea și ea dovada încercării partidului de a împăca dogmatismul ideologic cu profesionalismul. La șefia Secției de Științe Istorice și Arheologie a fost numit Ștefan Ștefănescu, Alexandru Bârlădeanu a devenit șeful

Secției de Științe Economice, Dumitru Ghișe, fostul secretar pentru cultură al lui Mizil și protejatul lui Dumitru Popescu, a devenit șeful Secției de Filosofie și Logică, Janoș Demeter, al Secției de Științe Juridice, Alexandru Roșca, al Secției de Psihologie și Pedagogie, Valter Roman conducea Secția de Științe Politice, Henri H. Stahl a preluat Secția de Sociologie, iar Ion Frunzetti Secția de Teoria și Istoria Artei și a Literaturii. Președinte al „noului for de lucru”, menit să „îndrume” științele sociale de pe „pozițiile partidului și ale marxism-leninismului” a fost numit Miron Constantinescu, de care Ceaușescu era legat prin ura neîmpăcată nutrită față de predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej⁵³.

Cele aproximativ trei sferturi de oră alocate de Ceaușescu ședinței au prilejuit apropiaților săi un veritabil concurs de lingușeli, pe cât de savant executate, pe atât de elaborate. „Motivul” disputei a fost „alegerea” lui Ceaușescu în calitate de membru al Academiei. Mimând opoziția la o atare inițiativă, tocmai pentru a testa reacția apropiaților, Ceaușescu a opinat că alegerea sa ca membru al Academiei nu ar fi fost oportună din punct de vedere politic. La insistențele lui Paul Niculescu-Mizil, care a afirmat că prezența unor membri ai Comitetului Executiv nu se justifică, fără aceea a lui Ceaușescu, Gheorghe Rădulescu a plusat, spunând că i se pare puțin pentru „contribuția extraordinară” pe care o are Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea științelor politice și sociale din România. „Eu personal m-am gândit la un titlu mai înalt”, a conchis Gheorghe Rădulescu. „A fost propunerea ca tovarășul Ceaușescu să fie președinte de onoare al Academiei”, a prelungit momentul de grație Gheorghe Pană, parcă tocmai pentru a-i preda inspirata inițiativă lui Manea Mănescu. Luându-și inima în dinți, pentru a mai urca o treaptă a cultului personalității, președintele Consiliului de Miniștri a propus numirea lui Ceaușescu în demnitatea de președinte de onoare al ASSP, inițiativă prompt susținută și întărită cu „argumente” de ceilalți prezenți⁵⁴. În cursul valului de exerciții de elocință în legătură cu meritele lui Ceaușescu în științele sociale și politice, Ion Iliescu a făcut opinie separată, afirmând că „nu este justificată” prezența unora dintre membrii Comitetului Executiv în Academie, fără a se referi concret la cineva⁵⁵. Remarca l-a determinat pe Ceaușescu să reafirme caracterul Academiei de „organ de lucru al partidului în domeniul ideologiei”, fapt care justifică prezența unor lideri ai partidului în noul for, creând condițiile, spunea el, pentru „intensificarea activității în științele sociale”⁵⁶.

Totuși, la momentul ședinței, numirile la șefia Academiei nu erau încă definitivare. Așa se explică diferențele de nume care apar între stenograma ședinței și protocolul acesteia, semnat de Ceaușescu două zile mai târziu. Astfel, dacă în stenograma ședinței Paul Niculescu-Mizil îl anunțase ca șef al Secției de Sociologie pe Ovidiu Bădina, la științe juridice pe Constantin Stătescu, iar

⁵³ ANR, *Fond CC al PCR, Secția Cancelarie*, dosar 18/1970, f. 3–4.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 6–8.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 8.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 9.

Ceaușescu afirmase în ședință că îi avusese în vedere și pe Gheorghe Stoica și pe Emil Bodnăraș ca membri, în protocolul ședinței sociologia fusese deja preluată de Henri H. Stahl, științele juridice de Janoș Demeter, iar cei doi lideri politici fuseseră deja cooptați în Academie.

Conducerea, structura și componența Academiei, în egală măsură cu înființarea sa, semnifică un punct major de cotitură în politica ideologică a lui Nicolae Ceaușescu. Preponderența evidentă a ideologilor, în comparație cu cea a profesioniștilor, nu doar în structura de conducere, arată că regimul depășise etapa „tranzacțiilor” din relația cu intelectualii, cerând de la aceștia supunere și credință necondiționată. Ceaușescu marca astfel o nouă etapă în procesul de amputare a Academiei RSR, început în noiembrie 1969, prin crearea Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, condusă de Nicolae Giosan. Cei 231 membri ai ASSP reprezentau o asociere de valori, caractere și trasee profesionale extrem de inegale, reunind într-o pretinsă comunitate oameni de încredere ai regimului, partizani ai ceaușismului emergent, și savanți, pe care regimul dorea să-i anexeze complet. Din 27 de membri ai Prezidiului, nu mai puțin de 10 proveneau din structurile de partid și stat, fiind mai degrabă practicieni ai politicii, iar dacă îi luăm în considerare și pe intelectualii a căror carieră științifică a prosperat, ei slujind întâi de toate partidului și apoi Atenei, numărul celor legați direct de partid ajungea la 17⁵⁷. Dintre toate, în cadrul Secției de Științe Istorice se regăsea cel mai mare grad de suprapunere între componența secției de profil a Academiei RSR și cea a ASSP. C. Daicoviciu, moștenitorul lui Roller în postura de șef al istoricilor, făcea parte atât din Prezidiul Academiei RSR, cât și din acela al ASSP. E. Condurachi, Andrei Oțetea, David Prodan, Ion Nestor, Gheorghe Ștefan, Petre Constantinescu-Iași, M. Berza, Gheorghe Ștefan, V. Maciu și D. Pippidi erau atât membrii Academiei RSR, cât și ai ASSP. Lor li se adăugau alți istorici, precum Pall Francisc, Radu Vulpe, Ludovic Demeny, Costache Cihodaru sau Tudor Dumitru, dar și o lungă serie de istorici-ideologi, aflați în relații organice cu regimul, așa cum erau Șt. Ștefănescu, Șt. Pascu, Dumitru Berciu, Virgil Cândea, Alexandru Duțu, toții fiind atent flancați de grupul activiștilor. Printre cei din urmă îi regăsim pe Ion Ardeleanu, Augustin Deac, Titu Georgescu, Damian Hurezeanu, Gheorghe Zaharia și Aron Petric, oameni dintre care unii vor duce la apogeu degradarea profesională a breslei istoricilor în anii '80⁵⁸.

Într-o astfel de atmosferă, „nemuritorii”, care, deși depuseseră eforturi consistente în slujba partidului, dar mai păstrau încă mult din ordinea naturală a vechii lumii științifice, deveniseră dintr-o dată depășiți, aproape inutili. Cuvântul îl aveau aceia care nu mai vedeau nicio deosebire între propagandă și cultură, între agitație și istorie, gata să înlocuiască orice norme cu acelea ale partidului. Începea un alt proces de epurare, de această dată pașnică, a lumii academice. Ceea ce acuzau Ceaușescu și oamenii săi nu era atât lipsa de performanță a aristocrației intelectuale dejiste, formate în timpul „vechiului regim”, cât mai ales structura

⁵⁷ Idem, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație*, d. 31/1971, f. 1–13.

⁵⁸ Ibidem.

depășită, greoaie, formalistă, care punea piedici serioase performanței colective. Acesta știa că în condițiile controlului deplin al partidului, ceea ce dădea Academiei RSR o anumită influență politică nu era tradiția sa ori meritele științifice ale membrilor săi, ci greutatea politică a acelorora pe care Gheorghiu-Dej se sprijinise în efortul său de a atrage sprijinul românilor după 1953.

Febra reformistă în care a intrat regimul doar la câțiva ani de la venirea la conducere a lui Ceaușescu lăsa să se întrevadă trăsăturile unui nou regim. Cel mai important și mai durabil, prin urmările sale, efort reformator întreprins de Ceaușescu avea în vedere valorile. Într-un raport de ruptură cu perioada lui Gheorghiu-Dej, care păstrase o linie subțire de demarcație între ideologie și știință, Ceaușescu a început un proces de contopire a celor două planuri, nu atât în scopul consolidării propriei puteri, cât mai ales al apariției omului de tip nou.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

Arhivele Naționale ale României.
Fond CC al PCR, Propagandă și Agitație.
Fond CC al PCR, Secția Cancelarie.
Fond CC al PCR, Secția Organizatorică.
Academia de Științe Sociale și Politice, Istorie-Arheologie.

Documente editate

Plenara CC al PCR din 22–25 aprilie 1968, Editura Politică, București, 1968.
Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6–12 august 1969. Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea PCR în perioada dintre Congresul al IX-lea și Congresul al X-lea și sarcinile de viitor ale partidului, raportor tovarășul Nicolae Ceaușescu, București, Editura Politică, 1969.
 A.A. Jdanov, *Vîstuplenie na diskusii po knige G.F. Alexandrova «Istoria zapadnoevropeiskoi filosofii»*, 24 iunie 1947 g., Moscova, Gospolitizdat, 1952.

Cărți și articole

1. ALEXANDROV, GHIORGHII F. (1946). *Istoria zapadnoevropeiskoi filosofii*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moscova, Leningrad.
2. ANTON, MIOARA; CONSTANTINIU, LAURENȚIU (editori), (2013). *Guvernanți și guvernați. Scrisori către putere 1945–1965*, Iași, IICCMER, Editura Polirom.
3. CĂTĂNUȘ, DAN (2005). *A doua destalinizare, Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, București, Editura Vremea.
4. BATĂGHIN, G.S.; DEVIATKO, I.F. (1993). *Delo akademika G.F. Alexandrova, Epizodî 40-h godov*, în „Celovek”, Nr. 1.
5. OPRIȘ, IOAN (2004). *Istoricii și Securitatea*, București, Editura Enciclopedică.
6. VASILE, CRISTIAN (2010). *Literatura și artele în România comunistă, 1948–1953*, Humanitas.
7. ZUBOK, VLADISLAV M. (2011). *Neudavšaiasia imperia, Sovetskii Soiuz v Holodnoi Voine ot Stalina do Gorbaceva*, Moscova, Rosspen.

